

Riigikohus

Teie 08.07.2022 nr 5-22-2/3

Meie .09.2022 nr 2-8/22-13/3

Arvamus justiitsministri 26.07.2016 määruse nr 16 „Advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord“ § 2 lg 1 põhiseaduspärasusest osas, mis võimaldab riigi õigusabi osutanud advokaadile kriminaaltoimikuga tutvumise eest makstava tasu piirmäära suurendada vaid kuni 500% (PSJV nr 5-22-2)

Tartu Maakohus tunnistas 20.05.2022. a määrusega kohtuasjas nr 1-22-2123 põhiseadusega vastuolus olevaks justiitsministri 26.07.2016. a määruse nr 16 „Advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord“ § 2 lg 1 osas, mis võimaldab riigi õigusabi osutanud advokaadile kriminaaltoimikuga tutvumise eest makstava tasu piirmäära suurendada vaid kuni 500%. Kohtu hinnangul ei ole kehtiv riigi õigusabi tasustamise süsteem piisavalt paindlik. Eriti suuremahuliste asjade puhul ei kaalu riigi vahendite säästliku kasutamise vajadus üles riivet riigi õigusabi osutaja ja saaja õigustele, mistõttu on tegemist põhiseadusevastase olukorraga.

Riigikohus palub muuhulgas avaldada seisukohta küsimuses, kas vaidlusaluse määruse § 2 lõige 1, mille järgi kohus, uurimisasutus või prokuratuur võib riigi õigusabi osutanud advokaadi põhjendatud taotluse alusel suurendada sama määruse 2. peatükis riigi õigusabi osutamise eest ette nähtud tasu piirmäära kuni 500 protsenti, kui riigi õigusabi osutamine on eriliselt töömahukas, koosmõjus § 6 lõikega 1, mille kohaselt määratud kaitsja tasu riigi õigusabi osutamise eest kriminaalasja kohtueelses menetluses on 27 eurot iga poole tunni kohta, kuid kokku mitte üle 81 euro ühe toimingu kohta, vastab riigi õigusabi seadusega justiitsministrile antud volituse sisule, eesmärgile ja ulatusele.

Õiguskomisjon arutas kohtumääruses kirjeldatud olukorra põhiseaduspärasust 12.09.2022.a. istungil ja leidis alljärgnevat:

Riigi õigusabi seaduse § 21 lg 3 kohaselt kehtestab riigi õigusabi osutamise eest makstava tasu arvestamise alused, maksmise korra ja tasumäärad ning riigi õigusabi osutamisega kaasnevate kulude hüvitamise ulatuse ja korra valdkonna eest vastutav minister, arvestades riigieelarvest selleks eraldatud vahendite suurust ja riigi õigusabi eeldatavat mahtu ning olles eelnevalt ära kuulanud advokatuuri juhatuse seisukoha. Lisaks eelmainitule on seadusandja riigi õigusabi tasustamise küsimustes paindlikkuse suurendamiseks andnud valdkonna eest vastutavale ministrile ka õiguse muuta eelarveaasta kestel riigi õigusabi eest makstava tasu arvestamise aluseid, maksmise korda ja tasumäärasid ning kulude hüvitamise ulatust ja korda. Selliselt on seadusandja andnud justiitsministrile voli kõigi riigi õigusabi tasustamisega seotud küsimuste praktiliseks lahendamiseks tingimusel, et seda tehakse koostöös advokatuuri

juhatusega ja et riigi õigusabi eeldatud mahtu arvestades jäädakse riigieelarvest selleks eraldatud summade piiresse. Õiguskomisjoni hinnangul on vaidlustatud määruse § 2 lg 1, koostoimes sama määruse §-ga 6, RÕS § 21 lõikes 3 justiitsministrile antud volituse sisu, eesmärgi ja ulatusega kooskõlas.

Ühelt poolt on riigi õigusabi osutamine advokaatidele seadusega pandud kohustus, mis riivab nende kutse-ja ettevõtlusvabadust (PS §-d 29 ja 31) või ka omandi puutumatus (PS § 32). Lisaks võib teatud juhtudel esineda puutumus PS § 12 sätestatud võrdsuspõhiõigusega, kuna riigi õigusabi osutaval advokaadil ei ole ülesannet vastu võttes teada kriminaalasja tegelikku mahtu. Töö mahule vastava tasu väljamõistmiseks piisavalt paindliku regulatsiooni puudumine võib erijuhtudel tõepoolest seada riigi õigusabi osutajad tasu osas ebavõrdsesse olukorda.

Teisalt on kõnealuste riivete legitiimseks eesmärgiks riigieelarve vahendite säästlik ja otstarbekohane kasutamine, mis on samuti põhiseaduse järku väärtus ja muudab põhiõiguste ning -vabaduste piiramise lubatavaks.

Õiguskomisjoni hinnangul on riigi õigusabi osutamise tasudele piirmäärade kehtestamine eelarvehendite otstarbekohase ja säästliku kasutamise eesmärgi saavutamiseks iseenesest sobiv ja vajalik abinõu, kuid probleemiks on vaidlustatud määruse § 2 p 1 ettenähtud 500% ülempiir. Leiame, et kuigi kaitsja tasu ei pea alati vastama töötundide arvule, sest need polegi rangelt kontrollitavad, peab siiski säilima mõistlik proportsioon tehtud töö ja saadava tasu vahel, sest vastasel korral ei kaalu riigieelarve vahendite säästliku kasutamise legitiimne eesmärk üles riigi õigusabi osutaja ja saaja põhiõiguste riivet.

Kokkuvõttes mööname, et vaidlustatud määruse § 2 p 1 sätestatud piirang, mille kohaselt kohus, uurimisasutus või prokuratuur võib riigi õigusabi osutanud advokaadi põhjendatud taotluse alusel suurendada sama määruse 2. peatükis riigi õigusabi osutamise eest ette nähtud tasu piirmäära riigi õigusabi osutamine erilise töömahukuse korral vaid kuni 500 protsenti, võib teatud juhtudel osutada põhiseadusevastaseks.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)
Heljo Pikhof
esimees

Linnar Liivamägi
631 6457 linnar.liivamagi@riigikogu.ee